

УДК 378 : 001.3

## ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**І.І. Бурцева**

*У статті йдеться про методики діагностування рівнів сформованості цінностей у студентської молоді та особливості їхнього застосування. Подано і проаналізовано результати проведених досліджень.*

**Ключові слова:** цінності, ціннісні орієнтації, ціннісні уявлення.

Проблема формування цінностей у студентської молоді стає дедалі актуальнішою через низку факторів, які сприяють духовному збідненню, збанкрутінню сучасного суспільства. Це такі об'єктивні чинники, як економічна нестабільність, політичні хвилювання, зневіра більшості людей в українській державності й, як наслідок, у власних силах, невдоволеність владою, посилення пропаганди у мас-медіа легкого, „гламурного” способу життя.

Ситуація, що склалася наразі в Україні, є надзвичайно тривожною, оскільки суспільство дійшло до такої межі, коли провокується тотальне відторгнення залишків „радянськості”, у тому числі у площині загально прийнятих суспільних цінностей, моральності, і замість цього не пропонується ніякого іншого міцного ціннісного фундаменту. Тобто сучасна молодь перебуває в унікальній тупиковій ситуації штучно створеного вакууму, коли молодим людям доводиться заповнювати цей „вакуум” тими цінностями, уявленнями про „цінності”, що, на їхню суб'єктивну думку, є прийнятними для них.

Цінності як соціально-психологічний феномен уже давно вийшли за рамки якоїсь однієї конкретної дисципліни й стали науковою категорією, що потребує глибокого, всебічного міждисциплінарного вивчення.

Цінності досліджувалися й досліджуються у таких дисциплінах, як філософія, педагогіка, психологія, соціологія, етнографія й культурологія. У працях багатьох сучасних дослідників висвітлення цінностей відбувається з того чи іншого боку, що приводить до появи

супутних категорій, таких як „ціннісні орієнтації”, „ціннісні уявлення”, „ціннісні пріоритети” та ін. [3]

Проблема цінностей знайшла своє відображення як у філософських та соціальних дослідженнях (Т. Аболіна, І. Артюхова, В. Брожек, А. Здравомислов, Б. Ліхачов, В. Оссовський, Л. Печко, А. Ручка, Л. Столович, В. Тугарінов, С. Френч, Т. Фролова, П. Якобсон та ін.), так і в психолого-педагогічних працях. Із позицій психологічної науки (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Кікнадзе, Г. Костюк, О. Леонтьєв та ін.) ціннісні орієнтації розглядаються як складова структури особистості. На думку провідних учених-педагогів (І. Бех, А. Богуш, Т. Бутківська, І. Зязюн, П. Ігнатенко, Л. Крицька, В. Моляко, Р. Скульський, О. Сухомлинська, Л. Хомич та ін.), ціннісні орієнтації є провідним механізмом впливу на людину, розвитку її сутнісних сил і духовного потенціалу.

Ч. Морріс (С. Morris) розрізняв цінності оперативні (діючі) й усвідомлювані, не користуючись поняттям „ціннісні орієнтації”, К. Клакхон (К. Kluckhohn) же визначає цінності як аспект мотивації, а ціннісні орієнтації – як певні концепції. М. Рокич (М. Rokeach) називає переконання, що діагностуються за допомогою його відомого методу прямого ранжирування, цінностями, а у вітчизняній і російській літературі ті ж дані здебільшого інтерпретуються в поняттях ціннісних орієнтацій.

Психолог Д.О. Леонтьєв [2] у такий спосіб пропонує компроміс між „цінностями” й „ціннісними орієнтаціями”. Він співвідносить базове поняття „цінності” із трьома різними групами явищ, формуючи уявлення про три форми існування цінностей, що переходять одна в іншу:

1) суспільні ідеали – вироблені суспільною свідомістю й присутні у ній в узагальнених уявленнях про досконалість у різних сферах громадського життя;

2) предметне втілення цих ідеалів у діяннях або здобутках конкретних людей;

3) мотиваційні структури особистості („моделі належного”), що спонукають її до предметного втілення у своїй діяльності суспільних ціннісних ідеалів.

Ці три форми існування цінностей переходять одна в іншу. Дослідник пропонує таку схему реалізації цих переходів. На його

думку, суспільні ідеали засвоюються особистістю і як „моделі належного” починають спонукати її до активності, у процесі якої відбувається їхнє предметне втілення; предметно ж втілені цінності у свою чергу стають основою для формулювання суспільних ідеалів. І це є нескінченим процесом. Психологічна модель будови й функціонування мотивації людини й її розвитку в процесі соціогенезу конкретизує розуміння особистісних цінностей як джерел індивідуальної мотивації, функціонально еквівалентних потребам. Особистісні цінності формуються в процесі соціогенезу, досить складно взаємодіючи з потребами [2].

Нам надзвичайно імponує точка зору Д.О. Леонтьєва про триєдиність форм існування цінностей, саме тому надалі як у викладенні теоретичного матеріалу, так і у наведенні у цій статті результатів практичної частини дослідження ми керуватимемося цим принципом.

Таким чином, зважаючи на усе вищезазначене, ми розумітимемо під „цінностями” ті матеріальні об’єкти й ідеальні абстрактні уявлення, що набувають значущості в індивідуальному світосприйнятті особистості, виступаючи сполучною ланкою між особистістю, її внутрішнім світом і навколишньою дійсністю.

Отже, мета статті – за допомогою методик М. Рокича та Д.О. Леонтьєва розглянути рівні сформованості цінностей у сучасної молоді – представників класичних ВНЗ.

За предметним змістом розрізняють соціальні, культурні, економічні, політичні, духовні, педагогічні цінності й т.д. Фахівці нараховують багато десятків, навіть сотні таких цінностей. Пов’язавши цінності з якостями особистості, Г. Олпорт (G. Allport) нарахував 18000 таких рис.

Але найбільш загальних базових цінностей, що становлять фундамент ціннісної свідомості людей і підспудно впливають на їхні вчинки в різних галузях життя, не так багато. Їхня кількість виявляється мінімальною, якщо співвідносити цінності з потребами людей: З. Фрейд (S. Freud) обмежився двома, А. Маслоу (A. Maslow) – п’ятьма потребами-цінностями, Г. Мюррей (H. Murray) сформував список із 28 цінностей.

А.В. Кір’якова виділила 6 провідних цінностей: життя, людина, пізнання, краса, праця, батьківщина [1].

М. Рокич, визначаючи „цінність” як „стале переконання в тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування переважніші з особистої або соціальної точки зору, ніж протилежний або зворотний їм спосіб поведінки, або кінцева мета існування”, виокремлює такі ознаки цінностей: 1) загальна кількість цінностей, що є надбанням людини, є порівняно невеликою; 2) всі люди мають одні й ті ж самі цінності, хоча й у різному ступені; 3) цінності, організовані в системи; 4) джерела людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, його інститутах і особистості; 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, що заслуговують вивчення [4].

Науковець розділяє цінності на два класи:

1. Термінальні – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб прагнути її. До складу цього класу входять 18 цінностей, серед яких: життєва мудрість, здоров'я, любов, цікава робота, суспільне визнання, матеріальна забезпеченість, друзі, розвиток та ін. [4].

2. Інструментальні – переконання в тому, що якийсь спосіб дій або якість особистості є переважними у будь-якій ситуації. До складу цього класу теж входять 18 цінностей, серед яких: акуратність, вихованість, почуття гумору, освіта, відповідальність, чесність, терпимість, чуйність та ін. [4].

Такий розподіл цінностей відповідає традиційному розподілу на цінності-цілі й цінності-засоби відповідно.

Перевагою цієї методики є її універсальність, зручність й економічність у проведенні дослідження й обробці результатів, гнучкість – можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так й інструкції.

Так, у ході дослідження ми зіткнулися з необхідністю змінити інструкції для респондентів, оскільки із самого початку на прохання проранжувати цінності у списках практично усі студенти перепитували, заповнювати їм, як це має бути, або ж як воно є для них. Саме тому ми звернулися до модифікації тесту, запропонованої Д.О. Леонтьєвим [2].

Усім респондентам (471 особа, студенти 4 – 5 курсів, із них 202 особи – хлопці, а 269 – дівчата) було запропоновано

проранжувати списки термінальних й інструментальних цінностей (по 18 пунктів кожний) по два рази. В обох списках на окремих аркушах респонденти мали привласнити кожній цінності ранговий номер згідно із вагомістю: 1) за принципом „що є насправді головним для мене”; 2) за принципом: „що має бути головним для громадянина, на думку суспільства”.

За результатами анкетування проявилися деякі гендерні розбіжності: дівчата (для себе) віддають перевагу таким цінностям, як:

- щасливе сімейне життя;
- матеріально забезпечене життя;
- любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
- наявність хороших і вірних друзів;
- здоров'я (фізичне та психічне).

Хлопці ж найвагомішими (для себе) вважають такі цінності:

- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- суспільне визнання (повага з боку оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
- цікава робота;
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

Цікавим є той факт, що більшість молодих людей, ранжуючи цінності „для себе” (80,1% усіх респондентів), найбільш цінною вважають свободу (самостійність, незалежність у власних судженнях та діях) та впевненість у собі (внутрішню гармонію, свободу від внутрішніх протиріч, сумнівів) – 73,8% респондентів.

Найменш вагомими для більшості є такі цінності, як:

- щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому);
- життєва мудрість (зрілість думок і здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом);
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві);

- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);

Щодо інструментальних цінностей ситуація склалася така, що найголовнішими (незалежно від статі респондентів) визнаються:

- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- освіта (широта знань, висока загальна культура);
- високі запити (високі вимоги до життя і високі прагнення).

Найменш популярними виявилися такі цінності, як:

- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- чесність (правдивість, щирість);
- відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово).

У другому ж варіанті ранжування цінностей виходить такий портрет соціально прийнятного громадянина (див. табл.1).

**Таблиця 1. Соціально прийнятні риси**

<i>За списком А домінують:</i>	<i>За списком Б домінують:</i>
життєва мудрість	відповідальність
пізнання	терпимість
продуктивне життя	вихованість
розвиток	чесність
щастя інших	чуйність

Це свідчить про такі речі: молодь керується розумінням необхідності мати активну життєву позицію, тому що, на їхню думку, тільки активна людина може знайти гарну перспективну роботу. З іншого боку, молодь прагне незалежності й самостійності у прийнятті рішень, у виборі того, як жити й що робити, але попри такі установки молоді люди шукають можливості „полегшити” собі життя, знайти у майбутньому роботу, що відповідає їхнім вимогам, але не вимагає від них значних творчих зусиль, відповідальності, чіткого виконання завдань.

Таким чином, слід відзначити, що спостерігається певний колапс між тим, чого прагнуть студенти, й тим, як саме вони збираються цього досягти. Так само, як і помітна розбіжність між

декларованою значущістю цих цінностей і ступенем їхнього впливу на студентську молодь. Тобто майже 90% респондентів усвідомлюють суспільно прийнятну „модель належного”, але не імплементують її у своєму життєвому виборі (75% опитаних), із чого можна зробити висновок, що рівень сформованості у молодих людей основних духовних і моральних цінностей є доволі низьким.

Така ситуація є наслідком розколу між особистісними цінностями кожного студента й тими цінностями, що сформовані суспільством і вважаються еталоном, якого має прагнути кожен.

М.Б. Кунявський, В.Б. Моін та І.М. Попова [2] називають чотири групи причин, якими можуть пояснюватися розбіжності між декларованими цінностями й тими, що реально спонукають людину до діяльності:

1. При адекватному усвідомленні й вербальному вираженні цінностей їхнє включення в практичну регуляцію діяльності може не відбуватися через відсутність можливостей реалізації, наявність конкуруючих або суперечливих цінностей.

2. Реально діючі цінності не завжди адекватно усвідомлюються й вербалізуються суб'єктом у силу обмеженості його інтелектуальних можливостей, дії захисних механізмів та ін.

3. Адекватно усвідомлювані цінності можуть неадекватно вербально репрезентуватися в силу мовних табу й іншого роду перешкод.

4. Неузгодженості можуть визначатися наявністю конкуруючих компонентів вербальної поведінки або свідомості, оскільки значущість тих або інших цінностей може суб'єктивно перебільшуватися або применшуватися під дією механізмів стабілізації (декларованих стосовно реально значущих цінностей).

Таким чином, методика М. Рокича – це тест особистості, скерований на вивчення ціннісної системи людини. У модифікації, запропонованій Д.О. Леонтьєвим, цей тест набуває надзвичайної ефективності, дозволяючи дослідити відмінності у ціннісній системі особистості як „моделі належного” й „цінностях для себе”.

#### Література

1. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей : [монография] / Аида Васильевна Кирьякова. — Оренбург: «Оренбург Б», 1996. — 188 с.

2. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Психологическое обозрение. — 1998. — №1. — С. 13 — 25.
3. Плахов В. Д. Западная социология. Исторические этапы, основные школы и направления развития (XIX—XX вв.) : [Учебное пособие] / Плахов В. Д. — СПб.: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. — 156 с.
4. Rokeach M. The Nature of Human Values / Milton Rokeach. — NY “Free Press”, 1973. — 438 p.

*В статье рассматриваются методики диагностирования уровней сформированности ценностей у студенческой молодёжи и особенности их применения. Приведены и проанализированы результаты проведённых исследований.*

**Ключевые слова:** ценности, ценностные ориентации, ценностные представления.

*This article deals with the methodologies of students values formation diagnosis and the peculiarities of their applying. The results of conducted research are presented and analyzed.*

**Key words:** values, value orientations, value views.

**Бурцева І.І.** – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

*Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Т.Л. Антоненко*

УДК 37.037

## **ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ**

**Л.В. Вовк**

*У статті проводиться аналіз експериментальної перевірки ефективності педагогічно-комп'ютерних технологій формування культури здорового способу життя у студентів спеціальної медичної групи*

**Ключові слова:** студенти, культура, здоровий спосіб життя, спеціальна медична група.